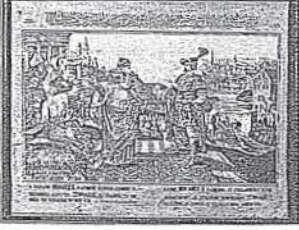

TOPLUMSAL TARİH

Fener Patrikhanesinin Hüküm Salonunda asılıyken. 1941 yılında kitaplıktan çıkan bir yarımda yukarıdaki ibaslı bir gravür. Tepedeki Arşibürlü yazının çevrimi: "İstanbul'un fetih akşinde Fatih Sultan Mehmet Han Hazretleri'nin Rum Patriki Vennadius'a imtiyazat-ı mezbahiye ibsan buyurması senesi 1453 senesi 858 H" (Aynı metin, resmin altında, Genadius'un adına Skibolarios İbğinal sanının eklenmesiyle Rumca ve Fransızca olarak yinelenmiştir).

Aylık Dergi

Sayı: 18 Cilt: 3 Haziran 1995

Sahibi: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı adına
Orhan Y. Silier

Yayın Yönetmeni:
Mete Tunçay

Sorumlu Yazışları Müdürü
Ayşen Anadol

Danışma Kurulu:
**Ayşen Anadol, Ayda Arel,
Halil Berktaş, Edhem Eldem,
Ekrem Işın, Çağlar Keyder,
Şevket Pamuk, Necdet Sakaoglu,
Zafer Toprak**

Grafik Tasarım:
Haluk Tunçay

Dizgi, Sayfa Düzeni: **Tarib Vakfı**
Baskı: **Numune Matbaacılık**

Adres: Yıldız Sarayı Arabacılar
Dairesi, Barbaros Bulvarı
80700 Beşiktaş-İstanbul
Tel: (212) 227 37 33
Faks: (212) 227 37 32

Abone Koşulları:
Altı aylık (yurtiçi): 650.000 TL.
(yurtdışı): 16 \$US
6 sayılı cilt (yurtiçi): 800.000.-TL.
(yurtdışı): 20\$US

Her gönderi için yurtiçi taah. posta ücreti olarak 20.000 TL, yurtdışı surfece mail için 1,5 \$US, air mail için 4 \$US alınır.

OSMANLI BASININDA YÜZ YIL ÖNCE BU AY

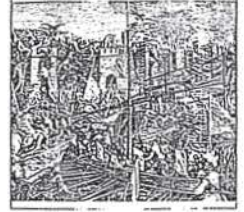
Ayşe Şen 'in İkdâm'dan seçip dilini değiştirmeden yeni harflere çevirdiği gazete havadisleri.

4

ÖZEL DOSYA İSTANBUL'UN FETHİ - II

Hazırlayanlar: **Hayrettin Kaya, Çiğdem Şimşek, Halil Berktaş**

6

FETHİ: "ÖNEMSİZ" Mİ? OSMANLI DEVLETİNİN "ASIL KURULUŞU" MU?

F. Köprülü - Z. V. Togan ve H. İnalçık'tan alıntılar.

7

FETHİ, DP, BM VE KORE

8

15. YÜZYILDA BATI BARUT TEKNOLOJİSİ VE OSMANLILAR

Macar tarihçi **Gabor Agston**, fetihle kullanılan silahları tartışıyor.

10

URBAN'IN ROLÜNE İLİŞKİN DEĞİŞİK ANLATIMLAR

F. Dirimtekin, T. Işıksal ve M. Sirer'den alıntılar.

12

FETHİ VE OSMANLI İÇ POLİTİKASI

Halil İnalçık'tan alıntılar.

16

DR. LÜTFİ HAKKINDA

Ali Birinci, daha önceki bazı yazılarımızda anılan bu Fransa'dan hem tıp hem hukuk doktoru olan Osmanlı aydını üstüne bio-bibliografik bilgiler sunuyor.

23

YENİ TÜRKİYE MİLLİYETİ NASIL İDRAK EDİYOR?

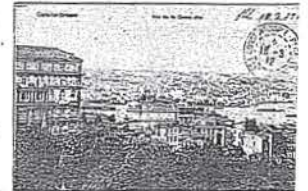
Sadri Edhem(Ertem)'in 1927 Haziranında *Hayat* dergisinde çıkan, *Türk İnkılabının Karakteri* üstüne bir makalesi (çeviriyazı: **Mustafa Şabin**).

25

EŞKİ BEYOĞLU'NDA RESTAURANT, BİRAHANE, BAR, GAZİNO VE MEYHANELER - XII

Behzat Üsdiken'in ilginç yazı dizisinin son bölümü.

27

DR. LÜTFÎ HAKKINDA

ALİ BİRİNCİ

Son zamanlarda Dr. Lütfî'nin isminden epeyce söz edildi. Önce risâlelerinden birinin Lâtin harfli neşri yapıldı.¹ Daha sonra bu vesile ile kendisine atfedilen² *Emir Bedirhan* risâlesinin başka bir Lütfî'ye ait olduğuna dikkat çekildi.³ Son olarak Dr. Orhan Koloğlu bir yazısında⁴ Taha Toros'tan naklen Lütfî'nin "Ahmed Rıza kadar Sabahattin'i de benimseyen, daha sonra ülkeye dönüp politika dışında eğitim alanında hizmetler veren bir kimse olduğunu" bildirdi.

Dr. Lütfî hakkında durumun, hakkındaki neşriyatın uyandırdığı derecede, ümitsiz olmadığına, herşeyden önce, dikkati çekmek gerekir. Tanık Zaffer Tunaya⁵ ve Fethi Tevetoğlu⁶ tarafından bildirildiğine göre o, 1919'da kurulan ve hem Paris'te ve hem de İstanbul'da faaliyete geçen Türkiye-Fransa Muhadenet Cemiyeti'nin Paris'teki şubesinin kâtib-i umumîsiydi.

Dr. Lütfî'nin Mütareke'de Sıhhiye Nezaretine vekâlet etmesi bahis mevzuu olunca⁷ hakkında bu vesile ile *Alemdar* gazetesini tarafından bilgi verilmiştir.⁸ Bildirildiğine göre 1290 (1874) senesinde doğdu. Mülkiye Tıbbiyesinden mezun olduğu, bulunduğu memuriyetlerden dolayı, anlaşılıyorsa da senesini tespit mümkün olmamıştır.⁹ Mezuniyetinden sonra önce İstanbul Şehremaneti Heyet-i Sıhhiye Âzâsı, daha sonra da Hüdavendigâr ve Konya vilâyetlerinde Heyet-i Sıhhiye Müfettişi olarak çalıştı. 27 Ocak 1898 (15 Kânun-ı sâni 1313) tarihinde bu son memuriyetinde bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁰ Bu senenin başlarında gittiği Paris'te Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de iki sene hıfzı-sıhha ve emraz-ı sâriye ihtisası yaptı ve 26 Ocak 1900 tarihli diplomasını aldı.

Tıp tahsiliyle yetinmeyen Dr. Lütfî'nin bu arada iki sene Paris Siyasi İlimler Fakültesi'nde okuduktan sonra yine bu şehirde Hukuk Fakültesi'nde altı sene okuyup doktora tezi de hazırladığı bilinmektedir. Bir ara, 1907-1908 senelerinde, Paris Üniversitesi'nde İslâm Hukuku muallimliği yaptı ve Türkçe ve Fransızca *Moniteur Ottoman* gazetesini neşretti.¹¹ Meşrutiyet'in ilanından sonra 30 Kasım 1908'de İstanbul'a dönmüş ise de 7 Eylül 1909 Tensikatı'nda kadro harici bırakıldı. Hakkında sonradan cevaz-ı istihdam karar verildi ve yeni bir vazifeye tayin olununcaya kadar mâzûliyet maaşı

bağlandı. Mağdurin-i siyasiye komisyonunca mağdurin-i siyasiyeden ve (Avrupa'da) firardaki müddeti tekaüdlüğüne sayıldı. Sahih bir bilgi bulunmamış ise de Dr. Lütfî'nin II. Meşrutiyet'in ilânından sonraki ilk ve son memuriyeti Paris Şehbenderliği olmalıdır. Diğer taraftan bu sıralarda İttihatçılar tarafından itlâfı, yâni ortadan kaldırılması karar altına alınmış ise de Fransa'da ikâmetinden dolayı yerine getirilememiştir. Aleyhinde söylenenlerin bir isnattan ibaret olduğuna Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi tarafından karar verilmiştir.¹²

Dr. Lütfî'nin 1919 sonrasındaki hayat hikâyesi hakkında bir bilgiye, şimdilik, sahip değiliz. Nerede yaşadı, nerede ve ne zaman öldü, soyadı neydi gibi sualler cevabını bekliyor. Ancak onun Paris'te iken bir Fransız hanımla evlendiği bilinmektedir.¹³

Alemdar'da bildirildiğine göre Dr. Lütfî fûnuna ve siyasete dair yedi cilt eser telif ve neşr etmiştir. Bunların tam bir dökümünü yapmak mümkün olmamıştır. Ancak görülebilenler şöylece sıralanabilir:

1) *L'Etat Politique de la Turquie et le Parti Libéral*, Paris, 1903, 32 s. İmpr. d'Ouvriers sourds-Muets

2) *Fiker-i İslabat*, Cenevre, 1904, 149 s. Matbaa-i İcâhid; Dr. Lütfî, Paris Hukuk Fakültesi'nden hocası olan Esmein'den derste tuttuğu notları izin alarak kitaplaştırmıştır.

3) *Millet ve Hükûmet*, Paris, 1906, 60 s. Taşbaskı. Siyasî düşüncelerini ifade ettiği bilinen en dikkate değer kitabı budur. Ancak bunun II. Meşrutiyet'in ilânından sonra basılan nüshasında birçok kısımlarının olmadığı görülüyor. Önce bu nüshası veya farklılıklarına işaret edilerek basılması kazanç olurdu. M. Şahin'in neşri, bu hâliyle, yarım icraat sayılmalıdır.

4) *La Politique Sanitaire Internationale*, Paris, 1906, 255 s. Arthur Rousseau; Dr. Lütfî'nin doktora tezi olup 19 Aralık 1906'da kabul edilmiştir. Bu kitabındaki tam adı Z.İ. Lütfî'dir. Eşine ithaf ettiği kitabının Ahmed Rıza'ya imzalanmış bir nüshası Türk Tarih Kurumu kütüphanesinde (A.1012) kayıtlı bulunmaktadır.

Dr. Lütfî hakkında yazılanlara küçük bir zeyl olarak söylenebilecek şüphesiz daha yeni bilgiler bulunabilir. Ancak yakın tarihimizde adı geçen şahsiyetler hakkında araştırmaların yakınlarında bir

yerlerde her zaman bazı bilgilerin bulunduğuna inanmak gerekiyor. Yapılması gereken ilk iş ise araştırmayı, gerçekten ismiyle müsemma bir şekilde, asgarî bir ölçüde araştırdıktan sonra kaleme almaktır. Bu şekilde, bilhassa yakın tarihe dair yazı ve kitapları çıplak isimlerin resm-i geçidi olmaktan kurtarmak gerekir.¹⁴ Tabii, diğer yandan asıl ihtiyacın ise bir Millî Biyografi Ansiklopedisi olduğuna bir defa daha dikkati çekmek gerekiyor.¹⁶ ■

- 1- Haz. Mustafa Şahin, "Millet ve Hükümet", *Toplumsal Tarih*, Nu.9 (Eylül 1994) s. 49-57.
- 2- Agm. s.50, 1 nolu dipnot.
- 3- Mehmed Malmısani, "Emir Bedirhan kitabı ve yazarı", *Toplumsal Tarih*, Nu.12 (Aralık 1994) s. 63-64: Bu yazıda sözü edilen L.Lütfi bir başka Lütfi olup tam adı Lütfi Levonyan'dır. Türkiye Ermenisi olduğunu zannediyoruz.
- 4- "Osmanlı Telgraf Ajansının Kurucusu Salih Gürcü" *Tarih ve Toplum*, Nu.134 (Şubat 1995) s. 70.
- 5- *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul, 1986, C.III. s. 444, 38 nolu dipnot; s.536, 3 nolu dipnot.
- 6- *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, 1988, s. 60.
- 7- "Muhaberat-ı Hususiye", *Alemdar*, Nu. 119 (20 Nisan 1335) s. 1
- 8- "Lütfi Beyin Tercüme-i Hâli", Nu. 120 (21 Nisan 1335) s. 1. Bu yazıdaki bilgilerin Dr. Lütfi'den alındığı açıktır.
- 9- Bir karar vermek için başka bilgilere muhtacız.
- 10- Dr. Lütfi, "Umur-u Tibbiye-1, Tebabetimiz ve Hastahanelerimiz", *Moniteur Ottoman*, s. 3; gazetenin 6 sayfalık Türkçe ilâvesinde sadece 7 Teşrin-i sâni kaydı bulunmaktadır. İlk yazı Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın irtihâlinde (9 Kasım 1901) bahsetmektedir. Biraz geç basılmış olabileceği düşünülürse yine aynı senenin nüshası olma ihtimali büyüktür. Gördüğümüz Fransızca nüshası (Nu.8,2 Juillet 1901) ile Türkçe nüshası Milli Kütüphanededir (1968 SC 43). Ayrıca bkz. G.Groc-I. Çağlar, *La Presse Française de Turquie de 1795 à nosjours*, İstanbul, 1985, s. 194-195.
- 11- Ayrıca mehz göstermediğimiz bütün bilgileri *Alemdar*'dan aktarıyoruz.
- 12- "Bir Hakikat", *Alemdar*, Nu.197 (10 Temmuz 1335) s. 1
- 13- Basılmış olan hukuk doktorası tezini hanımına ithaf etmiştir. Hanımı da bir kitabıyla Milli Kütüphane (Paris) kataloğuna (Catalogue Général, C.100, s. 906) girmiştir. Fr. Loutfi-Duportal, *le château de Freundstein, Légende et histoire*, Paris, Impr. de Renourd, 1920 47 s.
- 14- Bilhassa İnkılâp Tarihine dair yazılan kitaplarda, hatta doktora ve doçentlik tezlerinde, pek az istisnasıyla, bu tavrı hâkimdir. Örnek vermek gerekir mi?
- 15- Bir vesile ile Rasim Ferid Talay'ın ölüm tarihini Dr. Fethi Tevetoğlu için araştırdım. Tabii bu hususlarda ilk müracaatı, İsmail Arar'a yapmıştım. Her ikisine de rahmet niyaz ederim, bütün aramalarıma rağmen hâlâ bulabilmiş değilim.

Günlerimiz, günlerimize benzemiyor, her adımda yeni bir manzara önümüze çıkıyor anbean maziden uzaklaşıyoruz. An'anelerin çemberi içinde geçen günlerimiz birbirinin aynıydı. Ruhlarda yaşayan emeller pek az farklarla aynı tarihin potasından dökülmüştü. Zamanın mihanikî olmaktan başka ne meziyeti vardı? Filhakika bu zamanlarda can sıkıntısıyla "güneş altında yeni bir şey yoktur" diyebiliyorduk. Biliyorduk ki ölümler dirileri idare ediyor, an'aen ve tarih hayatı yedeğine almış sürüklüyordu. Bugün artık bunu söylemeye imkân yoktur. Her gün bize yeni bir ruh hamlesinden haber veriyor. Baş döndüren bir hızla tarihin geçilemez diye yâd ettiği zirvelerden bir kartal gibi süzülüyor. Kullaklarımızda yeni âlemin esrarını duymuş insanlara mahsus bir zevk var içimizde uğultuya benzer bir ahenk süzülüyor:

- İleri, biraz daha ileri.... İleri.... Daha ileri!..

Yeni bir merhaleyi sarsılarak heyecanla, ihtirasla anan yeni Türkiye'nin hareketleri şuursuz bir fırtına, bir yangın alevi değildir. Onun maziye kahhar, yeniye rahîm olan bütün hareketleri bir fikir manzumesine ircâ' edilebilir. En 'realist' insanlar bile onun hakkında şu hükmü vermekte tereddüd gösteremezler:

Türkiye muasır millet olmak için ihtilaclar geçiriyor. Bu hükm Türkiye'nin muasır bir millet olmasını isteyenlerin telakkisinden daha çok, hayatın ve Türk inkılâbının insanlara verdiği intibâin bir mahsülüdür. Türk inkılâbından evvel ve sonraki Türk hayatını karşılaştırmak bu hükmü daha çok teyid edecektir. Türk inkılâbı şunları yaptı:

1- Kurun-ı Vustâi imparatorluk tesisatını yıktı, dine müstenid hukuk artık tarihin bir faslıdır. Filhakika muasır devletler arasında hukukunu dinî esaslardan alan milletin arzuları yerine Arab fıkhı, ve müsbit ilim ve milli hâkimiyet yerine fetvayla yaşamak isteyen, kısaca tabiriyle insanları Allah namına idare eden bir devlet bu asır ve bu millet için uçan zâhifeden farklı bir şey değildi. Bugünkü hayvanat nesilleri arasında uçan zâhife nasıl gayritabii bir teşekkülse muasır millet için de dinî devlet aynı mahiyetteydi. Hilafetin ilgası, şer'îye vekâletinin mes'ul vekiller arasından çıkarılması, teşkilat-ı esasiye kanununun vicdan hürriyetini ve milletin hâkimiyetini bütün pürüzlerden kurtarması devlet tesisatı itibarıyla Türk inkılâbının bir cephesini gösterir.

2- Türk inkılâbı yalnız Kurun-ı Vustâi devleti yıkmakla kalmamış, onun küçük bir nümunesi olan aile hukukunu da değiştirmiş, babanın ve kocanın aile içindeki gayr-ı mes'ul hâkimiyeti yerine müsavi fertlerden mürekkebe bir heyet vücuda getirmiştir. Yeni medeni hukuk bunun en güzel misalidir. Muasır devlet ancak muasır aileyle beraber yürüyebilir. Nitekim otokrat devletlerde de babanın aile içinde küçük çapta bir imparator olması bir zarurettir.